

szemle

Miért olaszosodott el a magyar média?*

Van-e Magyarországon médiatudomány? E sorok írója szerint még nincs. Médiatudósok már vannak, műhelyek is kezdenek formálódni körülöt­tük, de korszakos jelentőségű iskolák még nem alakulhattak ki. Akkor beszélhetünk majd magyar médiatudományról, ha a nyilvánosságiparban dolgozó huszonötezer szakember és az utánpótlásukat jelentő tízezer kommunikáció szakos főiskolás-egyetemista „kiizzadja, kitermeli” azt a néhány akadémiai nagydoktort, aki nem más tudományágból hozott tudományos fokozatával tölt be vezető szerepet, hanem végigjárja a kommunikáció- és médiatudomány grádicsait. A negyven körüli docensek között három is van, aki elérheti az iskolateremtő professzorságot, ábécé sorrendben Bajomi-Lázár Péter, Sipos Balázs és Sükösd Miklós.

Sipos Balázs belülről ismeri az újságírók életét. Nemcsak szerkesztőségi múltja van, hanem zenekritikái révén mind a mai napig gyakorló hetilapszerző is. Esélye van arra, hogy szintézist teremtsen a tudományos általánosítás és az újságírók oldottság között. Ebben a folyóiratban fél évtizede már recenzeáltam korábbi vállalkozását (*A politikai újságírás mint hivatalos*). Akkor azon tűnődtem, vajon a huszadik század harmadik évtizede után miként és mikor dolgozza fel a harmincas, negyvenes, ötvenes, hatvanas, hetvenes évek médiáját. Azóta figyelemre méltó tanulmányai jelentek meg a folytatás igényével, de az időrendben következő monográfia még nem állt össze.

* Sipos Balázs: *Média és demokrácia Magyarországon. A politikai média jelenkortörténete*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 239. p.

Ellenben most látott napvilágot az a könyve, amelyben számba veszi a legutóbbi három évtized legjellemzőbb média-összefüggéseit. Pillanatnyilag tehát úgy fest a helyzet, mint amikor valaki naponta egy hosszút teljesít az ötvenméteres medencében, aztán megunja, hogy mindig az egyik oldalról indul, és ettől kezdve a másik oldalról teljesíti a távot. Csakhogy a medence közepén bóják zárnak el egy környi területet, amelyet valamilyen ok miatt nem lehet megközelíteni. Suttymban be-beúszik ugyan, de nem élheti ki magát a vízben. Ha majd ezt a közepső terepmentet is meghódítja, akkor lesz teljes az áttekintés.

Sipos Balázs a húszas évekről szóló műve egyik legfontosabb megállapítását örökítette át az elmúlt két évtized értékelésébe. Azt állítja, hogy angolszász nyelvterületen a véleményszabadságot az államérdek megsértése nélkül sikerült kiterjeszteni, Magyarországon viszont a politikai elit úgy gondolta, hogy a véleményszabadság kiterjesztése az államérdek sérelmével jár. Ez azért izgalmas megállapítás, mert az angolszász politikai kultúrát hazájukban meghonosító német befektetők két évtizede itt vannak a magyar médiapiacra, és nyilvánosság-hagyományaik brutálisan ütköznek a merőben más kelet-európai sajtó- és média-hagyományokkal. Az alapvető különbség az, hogy az angolszász – csakúgy, mint a német – médiavállalkozás gazdasági befektetés, és nyereségre törekszik, a kelet-európai – benne a magyar – viszont politikai befektetés, és akár veszteséges is lehet.

A monográfia sokoldalúan és árnyaltan ábrázolja, hogy a politikai média az átlagosnál jobban megszenvedi a kétféle gyakorlat ütközését. Ráadásul napjainkból a nyolcvanas évek elejéig tekint vissza, nagyjából addig, amikor Kádárék jóléti politikája csak úgy folytatódhatott, hogy nyugati hiteleket vettek föl. Újszerű nézőpontból láthatjuk a fejleményeket. Közismert, hogy a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank a kölcsön fejében demokratikus engedményeket kért, például a többes jelölést az 1985-ös választáson, majd a nyilvánosság szerkezetének lazítását. Az átmenetiség egy évtizeddel meghosszabbított időszaka pedig új színben tünteti föl a rendszerváltást vagy rendszerváltozást – ennek a fogalomkettőzésnek a médiabeli okait és következményeit egyébként briliáns elemzésben bontja ki a szerző –, egyúttal tágabb térben, szélesebb idő-síkban helyezi el a médiapolitikai összefüggéseket is.

A nemzetközi médiatudomány egyik iskolájára támaszkodva a médiát a konfliktuskezelés eszközeként mutatja be. Ha a mediátor képes közvetíteni az egymással perlekedő családtagok, rokonok és szomszédok között, tehermentesítve a túlterhelt bíróságokat, akkor a média is képes közvetíteni a politikusok és a választópolgárok között. Ezzel magyarázható,

hogy a volt szocialista országoktól eltérően a magyarországi média 1989/90-ben nem fokozta (gerjesztette), hanem levezette (enyhítette) a társadalmi feszültségeket. Az már más kérdés, hogy az átlagostól eltérő gyakorlat sajátos helyzet és sajátos szerepértelmezés eredményeként alakult ki.

Miközben Sipos Balázs szóba hozza a negyedik-ötödik hatalom konstrukcióját, a kötetben elszórva ugyan, de megfogalmazza a teória kritikáját is. Azt a bővös egy esztendő emlegeti, amit e sorok írója médiapolitikai előadásában istenek békéjének (*treuga deinek*) nevez. 1989 nyara és 1990 késő tavasza között ugyanis az MSZMP már nem, az MDF pedig még nem tartotta ellenőrzése alatt a médiát, és a nyilvánosság képviselői megélték a sajtószabadság eufóriáját. Úgy játszották el a konfliktuskezelői szerepet, hogy túl is terjeszkedtek rajta. Ebből vonja le a szerző ezt a következtetést: „A zszurnaliszták körében hamar népszerű lett az a felfogás, hogy a média a »negyedik hatalmi ág«, és emiatt az 1990-es évek elején belesodrótak a demokratikus pártok politikai konfliktusaiba.” Majd a könyv egy másik helyén megállapítja: „Romantikus és naiv elgondolás volt, hogy most végre élni lehet a sajtó mint (negyedik) hatalmi ág erejével.”

Ki kell azonban térni magának az „ötödik hatalmi ágnak” a problémájára is. A szerző főként Denis McQuail nyomán azt fejtegeti: „Ha a sajtó volt valaha a »negyedik hatalmi ág«, most ezt a szerepet át kell venni ennek az új, formálódó »ötödik hatalomnak«,”, mármint az internetnek. Nem vitatom az értelmezés létjogosultságát, mert tudom, hogy szólnak érvek mellette. Mi van akkor azonban, ha Habermas nyilvánosságfelfogása érvényes a huszadik század végére és a huszonegyedik első évtizedére is? Mi van, ha nem a médiát tekintjük a negyedik hatalmi ágnak, hanem a nyilvánosságot? Azt a nyilvánosságot, amelynek eszközrendszere a média, beleértve a nyomtatott sajtót, a rádiót, a televíziót és persze az internetet is. Akkor nem kell ötödik hatalmi ágban gondolkodni, és értelmezhető ama sajátos helyzet is, amely a magyarországi médiát megkülönbözteti a románaitól, a csehszlovákiaitól vagy a keletnémettől.

Térjünk azonban vissza a kötet gondolatmenetéhez. Ki kell emelnünk, hogy éppen a „negyedik hatalmi ág” érzéséhez kapcsolódva, szépen, egybefogottan bontja ki, miért olaszosodott el a magyarországi média. A kifejezés a nemzetközi szakirodalom szerint szoros kormányzati ellenőrzést jelent, kötődést a pártokhoz, a politikai és a médiaelit összefonódását, továbbá azt, hogy hiányos az újságírók szakmai normarendszere. A szerző nem mondja ugyan ki, e sorok írója azonban vállalja azt a

következtetést is, hogy azért késett több mint fél évtizedet a médiatörvény, mert bár a politikai elit különböző érdekű csoportjai egyetértettek abban, hogy a véleményszabadság szellemét vissza kell gyömöszölni a palackba, de az, hogy melyik csoport vonja befolyási övezetébe a médiát, konfliktushoz vezetett.

Az 1995. december 21-én kilencvenegy százalékos többséggel elfogadott médiatörvény pedig nemcsak azt jelenti, hogy a Torgyán-féle Független Kisgazdapárt kivételével a politikai elit megtalálta a közös nevezőt, hanem azt is, hogy – Sipos Balázs szavaival élve – „az 1990 utáni magyarországi politikai rendszer maga alá gyűrte a médiát”. Az említett konfliktussorozatot nevezi a szerző médiaháborúnak – jogosan. A csaták megítélésében azonban már van vitám vele. Ő ugyanis elnyúló, másfél évtizedes médiaháborúról beszél, bár korrekt módon hozzáfűzi: „Vannak, akik a médiaháború fogalmának korlátozott használata mellett érvelnek. Szerintük az 1992 és 1994 közötti konfliktusok médiaháborúvá álltak össze, mert a média szabályozatlan volt, és mert az alkalmazott eszközök »háborúsak« voltak.”

Ugyan jómagam is a korlátozott értelmezést támogatók közé tartozom, a magyarázatom más. A médiaháborút 1990. április 29-től, az Antall-Tölgyessy-paktumtól eredeztetem, és 1997 végével, a duális médiarendszer intézményesítésével lezártnak tekintem. Még hozzá azért, mert ha igaz, amit Sipos Balázs állít, hogy a médiaháború nem más, mint a pártok harca a médiafelületért, akkor feltűnő a kormánypártok erőfölénye a közszolgálati médiumokban. Példának okáért 1990 és 1994 között leszorították a képernyőről az ellenzéki politikusokat; az arány 80:20, sőt 90:10 is volt. Ezért aztán az ellenzéki politikusok a nyakukba vették a lábukat, bejárták az országot, és fáradságos munkával a lakossági fórumokon százasaival hódították vissza az állampolgárokat. Ugyanezt az arányt alakították ki 1994 és 1997 vége között az új kormánypártok is a közszolgálati médiumokban a volt kormánypárti politikusok rovására.

Ez a helyzet szűnt meg a kereskedelmi rádiók és televíziók létrejöttével. Igaz ugyan, hogy az első Orbán- és a Medgyessy-kormány a közszolgálati médiumokból, sőt a közszolgálati kuratóriumokból is kiszorította az ellenzéki politikusokat, akik azonban kifejthették véleményüket a nagy nézettségű kereskedelmi médiumokban. A médiaháború megszűnését sejteti az is, hogy a két nagy politikai tömörülés, az MSZP és a Fidesz a nyilvánosság előtt harcolt ugyan egymással, de a színpalak mögött rendszeresen megállapodott a média ügyeiről. Igen ám, de az erőegyensúly 2009 tavaszán felborult. A szociálliberális koalíció felbomlott, a Fidesz pedig kihátrált az elolaszosítás (további központosítás) jegyeit

magán viselő médiatörvény-tervezetből. Sipos Balázs ekkor írta a könyvét, és az első fejleményeket még értelmezhetette.

Az viszont már nem férhetett a monográfiájába, hogy 2010 késő tavaszán, az országgyűlési választáson a Fidesz kétharmados többségre tett szert, és az egyik első dolga volt a médiatörvény-tervezetet megtisztítani a kompromisszumoktól. A 2010. december 21-én, hajnalban hatvanhat százalékos többséggel megszavazott új médiatörvény nem más, mint az immár jobboldali médiafőlény jogszabályba rögzítése, az angolszász modelttől való eltérés szentesítése. Vagyis a média nem gazdasági, hanem politikai vállalkozás, és ezt kérték a külföldi befektetőknek is tudomásul venni. Ezzel magyarázható a nyugat-európai médiabefektetők és kormányok felhördülése.

Sipos Balázs *Média és demokrácia Magyarországon* című könyvének egyik kétségtelen érdeme, hogy a politikától való szabadulás és a politikának való alávetettség három évtizedes folyamatát elhelyezi a nemzetközi összefüggésekben is. Sőt, az átpolitizálódott médiát bemutató, elemző könyv szerzője mintha megsejtette volna a legújabb fejleményeket, ezt írta ugyanis az elolvasósításról: „Ez a folyamat több volt államszocialista ország médiarendszerét is rokonítja a dél-európai médiarendszerekkel.” Aligha véletlen, hogy az öt dunántúli napilapot és a *HVG*-t is birtokló Ruhr-vidéki médiacég, a *WAZ* (*Westdeutsche Allgemeine Zeitung*) 2011 januárjában nem csak öt gépelt oldalnyi memorandumban tiltakozott a magyar médiatörvény ellen, hanem kihívta Essenbe a magyarországi lapok főszerkesztőit is, és bejelentette, hogy a helyzet elfajulása esetén nem csak a magyar, hanem a szerb, a román és a bolgár médiapiacról is kivonul.

Zöldi László

Európa, avagy a háború lefolytatása más eszközökkel*

Holly Case könyve, a *Between States* empirikusan bőségesen kutatott fejezetei az 1940-es második bécsi döntés és a szovjet hadsereg erdélyi megérkezése között eltelt négy év magyar–román viszonyára fókuszálnak. Mint az Galeazzo Ciano olasz külügyminiszter naplójában szereplő

* Holly CASE: *Between States. The Transylvanian Question and the European Idea during World War II.* (Stanford Monographs in Eastern European History.) Stanford University Press, Stanford, 2009. 349 p.

ugyancsak találó fricska nyomán széles körben ismert, a névleg szövetségben álló Magyarország és Románia ekkoriban heves párviadalt folytatott. Erdély kettéosztása ellenére (illetve részben éppen emiatt) az együttműködés lehetőségét az egyértelmű szembenállás írta felül, olyannyira, hogy alighanem csak a tengelyhatalmak ellenérdekeltségének és fegyelmező politikájának volt köszönhető, hogy a két ország között nem került sor nyílt fegyveres konfliktusra.

A szerző meglátása szerint még a bolsevizmus elleni háborúban való magyar és román részvétel is leginkább az egymás elleni pontszerzésre irányult. Eszerint a magyar és román háborús részvétel faramuci módon a békeszerződés megszületésének idejére vágyott kedvező helyzet kiérdemlését szolgálta – még ha idővel ki is világlott, hogy a felek valójában zsákutcába rohantak. Sőt mi több, miközben Erdély megszerzése érdekében a tengelyhatalmakat és a nyugati szövetségeseket egyaránt megcélzó propagandakampányt folytattak, éppen az ellen a nagyhatalom – a Szovjetunió – ellen léptek háborúba, amely az Erdély-kérdést a háború végén eldöntötte (95).

Közismertnek tekinthető az, hogy Erdély területét Románia és Magyarország is mindenféleképpen meg akarta kaparintani, valamint a közvetlen háborús konfrontáció hiányában ezt a harcot más eszközökkel folytatták. Ezzel ellentétben mindmáig kevésbé kutatott és alig ismert, hogy a kompromisszumos megoldásokat elvető állami hozzáállás, a – politikai-ideológiai álláspontoktól szinte teljesen függetlenül – rugalmatlan román és magyar Erdély-kérdésbeli célok pontosan hogyan határozták meg a két fél konkrét lépéseit. Holly Case könyve ennek részletes vizsgálatával a két ország történései számára is több újdonsággal szolgál.

A szerző könyvének lapjain elsősorban azt adatolja, hogy a belpolitikai és a diplomáciai erőfeszítések éppúgy, mint a kulturálisak és a tudományosak jórészt ezzel a területszerzési tervvel függtek össze. Mivel Erdély földrajzilag mindkét nemzetállam szempontjából viszonylag periférikus, viszont mindkét nemzeti elbeszélés szerint központi jelentőségű terület, a vonatkozó nemzetállami mobilizáció igencsak kiterjedt volt.

A *Between States* egyik legnagyobb erénye, hogy ennek a szimultán mobilizációs folyamatnak a tárgyalásakor a szokatlanul erős párhuzamokra irányítja figyelmünket. A könyv részletesen és meggyőzően bizonyítja, hogy a terület kizárólagos birtoklását tekintve azonos, bár egymást kölcsönösen kizáró céljuk összefonódások, „elutasító utánzások” sorát hozta létre. A nemzeti historiográfiák egyoldalú, sőt rendszerint erkölcsi értelemben hierarchizált szemlélete helyett e könyv lapjain a magyar és a román fél sokkal inkább gyűlölködő ikrekre hasonlít, mint-

sem szubsztanciálisan eltérő – vagy netalántán a másikat egyértelműen felül-, illetve alulmúló – felekre.

A két állam lépéseinek megítélését kiegyensúlyozottság jellemzi. Ez az üdvözlendő, bár helyenként némileg túlhajtottnak tűnő kiegyensúlyozottság a könyv empirikus esettanulmányait éppúgy meghatározza, mint történeti bevezetőjét. Ez egyben azt is jelenti, hogy a kötet csak mérsékelten tekinthető összehasonlító jellegűnek, hiszen a szerző a magyar és a román oldal között szinte kizárólag párhuzamosságokat figyel meg. Case-nek erre természetesen igen jó alapja van, a második világháborús években kimutatható hasonlóságok ugyancsak markánsak. Bár az észak-erdélyi nemzetiségi arányok jóval kiegyenlítettebbek voltak a dél-erdélyiekénél, Románia és Magyarország viszonya, a kölcsönösség elvét hangsúlyozó, azt azonban leginkább a megtorlás viszonzásaként gyakorló politikája éppen a második világháború éveiben volt a leginkább szimmetrikus (225). Továbbá két keleti-európai, de nem szláv népről van szó (utóbbinak a nácik hozzáállása szempontjából ekkoriban különleges jelentősége volt), két a háború nagy részében nem megszállt német szövetséges államról, amelyekben jelentős kisebbségek is éltek: a másik nemzetiség tagjai mellett (enyhén szólva pikáns módon) főként németek és zsidók. Case kiegyensúlyozási kísérlete alól csak részleges kivételt jelent a zsidókérdést tárgyaló fejezet, valamint annak jelzése, hogy az 1940-es észak-erdélyi magyar hatalomátvételnek és időleges berendezkedésnek – amelynek része volt, hogy elégtételt szerezzenek a közelmúlt sérelmeiért – nincs román párja, mint ahogy az 1944-es szovjet–román háborús (vissza)hódításnak sincs magyar megfelelője, továbbá e két esemény egymásnak sem igazán feleltethető meg.

A központi fontosságú célként bemutatott Erdély megszerzéséért folytatott mobilizáció önállóan történő tanulmányozása sajnos egyben azt is jelenti, hogy az Erdély-kérdés viszonylagos jelentőségét nem fontolja meg a szerző. Az, ahogy e felett Case átsiklik, megítélésem szerint a könyv legkomolyabb mulasztása. A szerző visszatérően utal az Erdély-kérdés óriási jelentőségére, szinte minden egyéb megfontolást átszínező és felülíró szerepére. Itt azonban, érzésem szerint (a tudományos alaptézissel kapcsolatos amerikai elvárásokkal amúgy többé-kevésbé összhangban) némileg túloz. Ellenvetésként annyi feltétlenül megfogalmazható, hogy Erdély nem minden szereplő számára volt egyformán perdöntő kérdés. Miközben szinte minden fontos politikai aktor hangsúlyozta Erdély kivételes jelentőségét, súlyának gyakorlati megítélése minden valószínűség szerint igencsak eltért például Kaposvárott és Kolozsvárott, Brassóban és Brăilában.

Ezért meglepő az, hogy a különböző szereplők Erdélyhez való eltérő viszonya nem része a *Between States* elemzésének – még az sem merül fel, mit jelentett az, hogy például Maniu és Bethlen is erdélyi volt, míg Horthy vagy Antonescu nem voltak azok. Továbbá az erdélyiek és a nem erdélyiek viszonya is csak meglehetősen röviden kerül bemutatásra. Állami fókuszából következően a könyv alapvetően kétszereplős, Magyarországról és Romániáról szól – nem pedig három- (magyarok, románok, erdélyiek) vagy négyszereplős (erdélyi románok, erdélyi magyarok, magyarországi magyarok, regáti románok).

Case a területszerzésre irányuló igyekezetet már-már abszolutizálja, mindent átítató ideológiát lát benne. Ez leginkább akkor mutatkozik meg, amikor még a zsidópolitika változásait is megpróbálja (megítélés szerint nem túl meggyőző módon) alárendelni az Erdély-kérdésnek (195). Bár jogos azon megfigyelése, hogy a magyar és a román zsidópolitika egyaránt inkonzisztens volt és alakulásában szerepet játszott a számvetés a két ország nemzetközi megítélésével. Mégis nehéz lenne érveket találni amellet, hogy a megfelelő politikai hátszél esetén könnyűszerrel magyarként definiálható észak-erdélyi zsidók halálba küldése bárki szerint is Erdély magyar birtoklásának esélyeit javította volna. Ehhez hinni kellett volna a nácik világháborús győzelmében, ami 1944 tavaszán már igencsak nehéz (bár kétségkívül nem teljesen lehetetlen) volt. Számomra a magyar holokauszt ebből a szempontból nézve is öngyilkosságnak tűnik, nem pedig területszerzésre irányuló, förtelmesen immorális, de azért a maga torz módján racionális kalkulációnak. Más szavakkal kifejezve: a nemzeti homogenitás radikálisan antiszemita programja ekkorra felülírta a pragmatikus diplomáciai szempontokat. Úgy gondolom tehát, hogy a modern antiszemitizmusnak az Erdély-kérdésen keresztüli case-i értelmezéseivel komoly problémák vannak – bár a kettő között valóban léteztek összefüggések, így a felvetések egy része gyümölcsöző és továbbgondolásra érdemes.

Empirikus tanulságain és néhány vitatható tézisének túl a *Between States* az újkori hadászat elméleti alapjait lerakó Carl von Clausewitz híres mondatát is (mely szerint a háború a politika folytatása más eszközökkel) új fénybe helyezi. A könyv általános felvetése ugyanis nem más, mint hogy az Erdély-kérdés a nacionalista politika nemzetfelettségét mutatja és az európai eszme elterjedésének története szempontjából is releváns. Első hallásra talán provokatívnak tűnő módon Case a második világháborús fejleményeket a jelenkori Európa-gondolat kialakulása felől szemlélve szintén jelentősnek tartja: a könyv azt kívánja érzékeltetni, hogy az Erdély-kérdésre adott eltérő válaszok közötti versengés mikép-

pen tette azt európai jelentőségű kérdéssé. Sarkítva: Európa ennek a történetnek a fényében a háború lefolytatása más eszközökkel. Nem mellesleg a könyv hármaskéntes címe is ezt hivatott kidomborítani: a *Between States* Erdély két állam közötti felosztásának tényén túl arra utal, hogy az európai eszme történetének átmeneti időszakáról (második jelentés) szóló monográfia szerint ezen eszme államok egymás közti vetélkedéséből született meg (harmadik jelentés).

Másképpen kifejezve Case meglátása az, hogy ezek a párhuzamosan gondolkodó nemzeti aktorok Európát sajátos érdekekkel és cselekvőképességgel ruházták fel. A szerző állítása szerint Magyarország és Románia ugyan leginkább saját kisebbségvédelmi és/vagy területi ambícióit kísérelte meg európai érdekként elővezetni és elfogadtatni, eközben azonban az államiság és a szuverenitás általános szabályairól is keletkezett tudás. Feltűnő, hogy a versengő felek szinte teljesen azonos kérdéseket tartottak relevánsnak – mindössze a kérdések gyakorlati megítélésében álltak szöges ellentétben egymással.

A magyar–román történet külön érdekessége, hogy a kisebbségi jogok retorikája a második világháború évei során sem szünetelt. Sőt, mint azt a könyve negyedik fejezeteként szereplő legmeghökkenőbb esettanulmány bizonyítja, az itteni béke fenntartásában érdekelt náci Németország és fasiszta Olaszország is hajlandó volt részt vállalni ezek erdélyi felügyeletében. Hosszabb távon szemlélve azonban az is látszik, tehetjük hozzá, hogy az európai követelmények magyar és román átfogalmazásait, az egyéni és kollektív jogok viszonyának különböző, látszólag elméleti igényű értelmezéseit is elsősorban a szereplők hatalmi pozíciójából, azaz a határon belüli kisebbség, illetve a határon túli, de sajátuk vallott kisebbség relatív jelentősége alapján lehet megérteni. A valóban közös tudás elterjedtsége emiatt csakugyan viszonylagosnak látszik.

Case kiemeli, hogy európaiságuk versenyztetése során magyarok és románok a biztonságot és legitimitást nyújtó igazságos fél szerepét osztották Európára. Könyvének záró fejezetében pedig kifejezetten azt hangsúlyozza, hogy ez a sajátos viszonyulási mód, akárcsak az Európán keresztül megvalósíthatónak vélt magyar és román bel- és külpolitikai alapcélok mind a mai napig igencsak erős folytonosságot mutatnak (208, 223). A szerző megítélése szerint változás leginkább abban észlelhető, hogy a korábbi Erdéllyel kapcsolatos egymást kölcsönösen kizáró nemzeti konszenzust az Európa körüli váltotta fel (223). Ez nem hangzik kis előrelépésnek, bár hosszabb távú következményeit korai lenne már most megítélni.

A *Between States* további általános tétje, hogy magának a második világháborúnak mennyire tulajdonítunk ideologikus értelmet, valamint

mennyire éles törésként beszéljük el a háborús éveket. Case, miközben a magyar–román szimmetria szempontjából sajátos periódusnak mutatja az 1940–44 közöttit, mégis inkább a háborún átívelő kontinuitások mellett érvel. Ezek léte nem is meglepő, hiszen az Erdély hovatarozásának eldöntésekor felvetett szempontok alig változtak annak a modern elképzelésnek a térnyerése óta, hogy az államot lakosai és területe határozza meg. (Így az sem tűnhet különösebben furcsának, hogy a tengelyhatalmak és a nyugati szövetségesek megfontolásai ezen a téren kifejezetten hasonlóak voltak.)

Case emellett a háború ideologikus értelmezésével szemben annak (paradox módon) rugalmatlan nemzeti követeléseken nyugvó reálpolitikai vetületét domborítja ki. Magyarország és Románia is legfőképpen a végső győztesekkel szeretett volna egy oldalra kerülni. A nemzeti éltek szempontjából különösen tragikus módon ez egyáltalán nem úgy sikerült, ahogy remélték. Bár Romániának még pont idejében sikerült átállnia, és visszakapta Erdélyt, a szovjet megszabadítás köztudomásúlag ott is megszállást eredményezett – miközben Magyarország számára a világháború mindhárom szempontból a lehető legrosszabb kimenettel ért véget. Végezetül felvethető, hogy az ideologikus, elsősorban faszizmus és antifaszizmus ellentétében gondolkodó történetmondás dominanciája miatt eddig se a magyar, se a román történet nem volt képes beilleszkedni az összeurópainak gondolt háborús elbeszélésekbe. A területszerzésben érdekelt, éppen ezért a nagyhatalmak kegyét kiérdemelni óhajtó nacionalista reálpolitikusok portréja a *Between States* lapjain rávilágít ennek okaira – és meghaladásához is jelentősen hozzájárul.

Laczó Ferenc